

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ» ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 4(12) қазан-желтоқсан 2017
ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
**ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ
журнал**

2017, № 4(12)

EDU.E-HISTORY.KZ
электронный научный журнал

2017, № 4(12)

EDU.E-HISTORY.KZ
electronic scientific journal

2017, № 4(12)

Құрылтайшы:

Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Басредактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа:

Р. Абдуллаев (Өзбекстан), Н. Аблажей (Ресей), Б. Аяған, М. Әбусейітова, С. Әжіғали,
Н. Әлімбаев, Б. Байтанаев, Қ. Жұмағұлов, Ғ. Кенжебаев, Б. Көмеков,
Мансура-Хайдар (Үндістан), Р. Масов (Тәжікстан), Ә. Мұқтар, В. Плоских (Қырғызстан),
Ю. Петров (Ресей), О. Смағұлов, Сон Ен Хун (Оңтүстік Корея), Е. Сыдықов,
У. Фиерман (АҚШ), А.Чубарьян (Ресей)

Жауапты редактор:

З. Төлєнова

Редактор:

Р. Көбеев

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,

Алматы қ.,

Шевченко көшесі, 28,

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,

«Edu.e-history.kz»

электрондық ғылыми журналының редакциясы

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Электрондық мекен-жай: <https://edu.e-history.kz/>

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің
Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген.
Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 4 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель и издатель:

РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

Р. Абдуллаев (Узбекистан), Н. Аблажей (Россия), Б. Аяган, М. Абусейтова, С. Ажигали,
Н. Алимбай, Б. Байтанаев, К. Жумагулов, Г. Кенжебаев, Б. Комеков,
Мансура-Хайдар (Индия), Р. Масов (Таджикистан), А. Муктар, В. Плоских (Кыргызстан),
Ю. Петров (Россия), О. Смагулов, Сон Ён Хун (Южная Корея), Е. Сыдыков,
У. Фиерман (США), А. Чубарьян (Россия)

Ответственный редактор:

З. Толенова

Редактор:

Р. Кубеев

Адрес редакции:

050010, Республика Казахстан,

г. Алматы,

ул. Шевченко, 28.

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова,
«Edu.e-history.kz»

Редакция электронного научного журнала

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz/>

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации
Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о регистрации:
№ 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 4 раза в год (в электронном формате).

При повторной публикации статей, съемке на микрофильмах и других копиях необходимо
обязательно ссылаться на журнал.

Founder and publisher:

RSE on REM "Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology"
of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of
Kazakhstan

Editor-in-chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Editorial board:

R. Abdullaev (Uzbekistan), N. Ablazhey (Russia), B. Ayagan, M. Abuseyitova, S. Azhigali,
N. Alimbai, B. Baitanaev, K. Zhumagulov, G. Kenzhebaev, B. Komekov,
Mansura-Khaidar (India), R. Masov (Tajikistan), A. Muktar, V. Ploskikh (Kyrgyzstan),
Y. Petrov (Russia), O. Smagulov, Song Yong Hoon (South Korea), E. Sydykov,
W. Fierman (USA), A. Chubaryan (Russia)

Executive editor:

Z. Tolenova

Editor:

R. Kobeev

Editorial address:

050010, Republic of Kazakhstan,
Almaty,
28 Shevchenko Str.
Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology,
«Edu.e-history.kz»
Editorial electronic scientific journal
Phone: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59
E-mail: edu.history@bk.ru
Journal website: <https://edu.e-history.kz/>

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and
Information of the Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, r
egistration certificate:

No. 14602-IIA dated October 29, 2014. The journal is published 4 times a year (in electronic
format).

When re-publishing articles, shooting on microfilm and other copies, it is necessary to refer to the
journal.

ҒТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20.
 ӘОЖ / УДК / UDK 39(574)(092)

НЫҒМЕТ МЫҢЖАНИ - ЭТНОГРАФ

Мәжиқызы Н.¹, Сандықбаева Ә.Д.², Арыстанбекова Қ.Д.³

¹Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (Алматы қ., Қазақстан)

E-mail: nurlihan80@mail.ru

²Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (Алматы қ., Қазақстан)

E-mail: sandykbaeva67@gmail.ru

³Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (Алматы қ., Қазақстан)

E-mail: dankura@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Қытай қазақтарынан шыққан белгілі тарихшы, этнограф ғалым Нығмет Мыңжанидың этнографиялық зерттеулері қарастырылған. Нығмет Мыңжанидың этнографиялық зерттеулерінің ерекшелігі өзі өмір сүрген Қытайдағы қазақ диаспорасының тарихы, ғұрып-әдеті, тұрмыс тіршілігі және дәстүрлі шаруашылығы, рухани мәдениеті жайлы мол мәліметтер қамтылған. Қазақстандағы этнология ғылымының негізгі зерттеу бағыттарының бірі шетелдегі қазақ диаспорасы екендігін ескерсек, ғалымның Қытайда жарық көрген көлемді этнографиялық зерттеу мақалаларында, яғни «Еліміз қазақтары» «Қазақтың таңба, ұрандары туралы зерттеу», «Қазақ шежіресі жайында», «Ислам дінінің қазақ халқына таралуы» т.б. көлемді ғылыми зерттеу мақалаларында қарастырылған мәселелер өз құнын жойған жоқ. Бұл зерттеу мақалаларында өз көзімен көрген, халықтың арасынан жинақтаған мәліметтерді жазба деректермен салыстыра отырып ғылыми тұжырымдар жасаған.

Түйін сөздер: Этнография, Қытай қазақтары, қазақтың таңбалары мен ұрандары, қазақ шежіресі, мал шаруашылығы, ислам діні, адет-ғұрып, мәдениет, ру-тайпа

НИГМЕТ МЫНГЖАНИ – ЭТНОГРАФ

Мажикызы Н.¹, Сандықбаева Ә.Д.¹, Арыстанбекова Қ.Д.¹

¹ҚазНУ имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан)

E-mail: nurlihan80@mail.ru

²ҚазНУ имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан)

E-mail: sandykbaeva67@gmail.ru

³ҚазНУ имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан)

E-mail: dankura@mail.ru

Аннотация. В этой статье рассматриваются этнографические исследования известного казахского историка в Китае Ныгмет Мынжани. Особенности исследований Ныгмета Мынжани являются то что, в его работах рассмотрены история, обычай, традиции, бытовые особенности и духовная культура казахской диаспоры в Китае. Рассмотренные этнографические проблемы в публикациях исследователя, изданные в Китае не утратили свое научное значение, учитывая, что одним из направлений этнологической науки в Казахстане является казахская диаспора в Китае. В исследовательских статьях Ныгмет Мынжани делает сравнительный научный анализ между письменными материалами и устными материалами собранные среди народа.

Ключевые слова: Этнография. Китайские казахи. Танба и ураны казахов. Скотоводство. Религия ислам. Традиции. Культура. Племя

NYGMET MYNZHANI WAS AN ETHNOGRAPHER

Mazhikyzy N.¹, Sandykbaeva U.D.², Arystanbekova K.D.³

¹Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
E-mail: nurlihan80@mail.ru

²Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
E-mail: sandykbaeva67@gmail.ru

³Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
E-mail: dankura@mail.ru

Abstract. This article focuses on ethnographic research of famous Kazakh historian of China Nygmet Mynzhani. The features of Nygmet Mynzhani's research are that his works examine the history, customs and traditions, household characteristics and spiritual culture of the Kazakh Diaspora in China. Ethnographic issues discussed in the publications issued by researchers in China didn't lose its scientific value, considered that one of the areas of ethnology in Kazakhstan is the Kazakh Diaspora in China. In research articles of Nygmet Mynzhani makes a comparative analysis between scientific writing and oral materials collected among the people.

Keywords: Ethnography, Chinese Kazakhs, tanba and urany of Kazakhs, cattle breeding, religion islam, tradition, culture, tribe

Кіріспе

Қазақ этнографиясы жайлы қалам тербеген зерттеушілер аз емес, солардың ішіндегі Қытай қазақтарынан ең алғашқы болып қалам тербеген зерттеушілердің бірі Н. Мыңжани болды. Өзінің ғылыми зерттеулерінің ішінде Қазақ этнографиясы, соның ішінде Қытай қазақтарының этнографиясына баса назар аударған.

Қазіргі таңда Қазақстанның этнология ғылымының негізгі даму бағыттарының бірі диаспорология яғни диаспораның этномәдениеті болып табылады. Тоталитарлық жүйе кезеңінде аталмыш сала идеологиялық құрсаудың әсерінен артта қалды. Сонымен қатар, Қытайдағы қазақтардың болашағы Қытай мемлекетінің жүргізген саясатына байланысты кез-келген қазақ азаматын ойландырмай қоймайды. Себебі, онда қытайландыру саясаты қызу қарқынмен жүріп жатқаны бәрімізге белгілі. Ондағы құнды этномәдени мұраларымызды жинақтап, қазақ халқының этнология ғылымының игілігіне жарату өте маңызды мәселе.

Нығмет ағамыздың көзінің тірі кезінде Дүкен Мәсімханұлымен өткізген сұхбатында: «Жұрттың мені тарихшы деп жүргені тарих саласындағы азды-көпті еңбектерімізге орай болуы мүмкін. Жалпы алғанда, мен бірнеше саладан зерттеп келе жатырмын. Яғни еңбектерім қазақ тарихы, қазақ әдебиеті және қазақ тілі, қазақ этнографиясы қатарлы салаларды қамтып жатыр екен. Осы салалардың бәрін жинақтап айтқанда «қазақтану» яғни «қазақ туралы білім» дейтін жинақтық ұғым шығады», - деп өзінің зерттеген ғылым салаларын ашып айтқан болатын [1].

Н. Мыңжанидың этнографиялық зерттеулеріне келер болсақ: «Шынжаң қазақтарының тұрмыстық әдет-ғұрыптары жайында» (қытай тілінде, Бейжиң, 1983 ж.), «Шынжаңдағы қазақ халқы» (1981 ж.), «Қазақ ру-тайпаларының таңбалары мен ұрандары жайында» (қытай тілінде, Бижиң, 1983 ж.), «Еліміз қазақтары» («Шалғын» журналы 1984 ж 4-ші сан, 1985 ж. 5-ші сан), «Шынжаң қазақтарының экономикалық-әлеуметтік жағдайы», «Қазақ шежіресі жайында»,

«Ислам дінінің қазақ халқына таралуы» қатарлы көлемді ғылыми зерттеу мақалаларын атап айтуға болады.

«Еліміз қазақтары» деп аталатын көлемді мақаласында Қытайдағы қазақтардың тарихы, шаруашылық жағдайы, әдет-ғұрпы, мәдениеті, өнері қысқаша баяндалған. Мәселен, шаурашылығына байланысты былай дейді: «Қазақ халқы мал шаруашылығымен де, егіншілік кәсібімен де шұғылданады. Қазақ мекендеген райондарда егілетін басты ауыл шаруашылық дақылдары: бидай, арпа, тары, жүгері, күріш, картоп; шаруашылық дықылдары: зығыр, темекі, қызылша, әр алуан жемістер. Бұл жөнінде Іле ойпаты «Солтүстік Шынжаңның астық қамбасы», «жеміс бақшасы» делінеді.

Мал шаруашылығы – қазақ халқының ата кәсібі. Қазақтардың төрт түлігі – қой, жылқы, сиыр және түйе. Осы төрт түліктің ұйтқысы қой. Сондықтан «қойлы бай – қорлы бай» дейді қазақ. Шынжаң «биязы жүнді қой» деген атпен елімізге әйгілі болған. Асыл тұқымды қой, ең алғашында қазақ автономиялы облысының Іле аймағында өсірілген» [2, 76-б.], - дей келіп Шынжаңның шаруашылығына жан-жақтылы тоқталады. Одан ары ойын жалғастырып қазақ халқының тұрмыс-салтына тоқталады. Онда үй-жайы, киім-кешегі, ішіп-жемі жайлы қысқаша тоқталады. Қазақ халқының әдет-ғұрыптары деген бөлімінде: «қазақ халқында қарттарды құрметтеп, үлкендерді сыйлау, балаларға жанашырлық, жастарға қамқорлық ету, ата-ананы ардақтау және әйелдерді аялау ізгі дәстүрге айналған. «Қасқа қатал, досқа адал болу» - қазақ халқының негізгі мінез-құлқы. Қазақ халқында тым ертеден келе жатқан көптеген әдет-ғұрыптар бар, бұл қазақ өмірінде жазбаға түспеген заң сияқты терең тамыр тартқан» [2, 81-б.], - деп көрсетеді. Одан ары мереке-мейрамдары мен діни нанымдар, салт-саналарға тоқталады.

Бұл мақаласының жалғасын келесі санда жариялайды. Онда қазақ халқының аспан әлемі туралы түсініктері, қазақ календары мен жыл аттарын баяндайды. Бұдан ары қазақ халық арасындағы емшілікке, қазақ халқының көркемөнеріне тоқталып, қазақтың ақындар айтысы туралы: «Қазақтың ақындар айтысы – қазақ халқының өлең өнері мен ақындық шабыт-шалымының салтанатты парасаты. Суырып салма ақындар мен төкпе жыраулардың көп алдындағы нақ майданда өнер көрсететін сахнасы. Ақындар айтысының мазмұны сан салалы, онда: салт жыры, жұмбақ өлең, ата өлең, балық өлең, тау өлең, қара өлең, қайм өлең сияқты өлеңдердің бірі айтылады» [2, 105-б.], - дей келіп, ақындар айтысының ерекшелігіне тоқталады.

Қазақтың ұлттық ойын-сауықтары бөлімінде қазақтың ойын-сауықтарын өзінше екіге жіктеп көрсетеді. Біріншісіне әдебиет-көркемөнерлік, театырлық сипаттағы ойын сауықтар. Оларға күй шерту, ән айту, би билеу, ақындар айтысы, қиса-дастандарды жырлау т.б. жатқызады. Екінші топтағы түріне спорттық сипаты бар ойын сауықтар. Оларға көбінесе жасыл жайлауда ат үстінде болатын ойындар: ат бәйгесі, қызқуар, теңге ілу, жамбы ату, аударыспақ қатарлы ойындарды жатқызады.

«Қазақтың таңба, ұрандары туралы зерттеу» атты көлемді зерттеу мақаласында Нығмет Мыңжани: «Таңба мен ұран – көшпенді ұлттардың маңызды мәдениеттік белгілерінің бірі, ол көшпенді ұлттардың өндірістік және саяси, әскери қажетіне сәйкесу мақсатымен пайда болған» [3] деген пікірін айтады.

Бұл туралы тарих ғылымдарының докторы, профессор Т.Омарбеков: «тарихымыздың аса осал тұстары этникалық және ұлттық мәселелер. Рулық-тайпалық құрылымдар тарихына онша мән бермеу, мұндай зерттеулерді «рушылдық» сарқыншағы ретінде қарастыру тарихшылар арасында әлі кездеседі. Сондықтанда болар біз тарихымызда қазақты халық етіп құраған ірі тайпаларды атап айта тұрсақ та, оларды руларға, аталарға бөліп таратуға, осы рулар мен ру тармақтарының тағдырымыздағы орындарын айқындауға келгенде шорқақпыз. Осылай кете берсек қырық рудан құралған қазақтың толыққанды тарихы ешқашан жазылмайтынын түсінсек дұрыс болар еді» [4] – дейді.

Қазақ халқы «жеті атасын білмеген жетесіз» деп босқа айтпаған. Оның астарында ата-бабаға деген шынайы құрмет, бауырмалдық, туыстық және қандастыққа негізделген абзал сезімдер бар. Ұрпағын мұндай зерделікке тәрбиелеудің көптеген артықшылықтары баршылық.

Ұлтымызға тән тағы бір ерекшелік – ағайынды, туысты, құда-жегжатты, дос-жаранды, жиен-нағашыны әрқайсысын өз орнымен қастерлейтін қасиеттердің басымдығы дер едік. Бүгінгі жаһандану заманында ғасырлар бойы қанымызға сіңіп, берік дәстүрімізге айналған осынау асылдарымыздан ажырап қалмаудың жолын тынбай іздестірулеріміз керек. Қазақтың ру-тайпалық тарихын терең білген азамат бөтен жұрттың алдында өзінің ұлтының жоғарыдағыдай өзіндік, қайталанбас қасиеттерін мақтаныш етуге және оларды көзінің қарашығындай қорғап қалуға белсенді жұмыс жасайтын болады [5].

Төрт бөлімнен тұратын зерттеуінің алғашқы бөлімінде Нығмет Мыңжани қазақтың 68 ру-тайпасының таңбасы мен ұрандарының кестесін жасап, оларды жүзге айырып көрсетеді. Сонымен қатар бұл таңбалардың кейбірінің тасқа ойылған әртүрлі суреттермен және қабірлердегі қойылған құлаптастардан да кездесетіндігін айтады.

Екінші бөлімінде таңбаның шығу тегі мен қолданылуына тоқталады. Онда таңбалардың айға, күнге ұқсайтындығын айта келіп, бұл ерте замандағы көне түрік тайпаларының діни нанымдарымен байланысты болса керек деген тұжырымын айта келіп, таңба арқылы рулардың қандастығын анықтауға болатындығын, кейбір рулардың аты осы таңбаға байланысты екендігін, таңбалардың өзіндік мән-мағынасының да барлығын, таңбалардың тарихта өзгеріп отырғандығына жан-жақтылы талдау жасайды.

«Ұранның шығуы мен қолданылуы» атты үшінші бөлімінде: «ұран негізінен жауға қасы соғыста істетіледі. Атой салып, қамал бұзатын кездерде, тәртіп көбінесе осы ұран арқылы бірлікке келтіріп, қайратқа осы ұран арқылы беріледі. Әр рудың ұраны сол рудың арғы ата-бабасының немесе сол рудан шыққан бір батырдың атынан алынады, әр рудың өз алдына ұраны болудан сырт, тұтас қазақтың да «Алаш» дейтін ортақ ұраны бар», - деп пайымдайды.

Зерттеушілер қазақ ру-тайпаларының ұрандары жөнінде мынадай тұжырымдар жасайды: Біріншіден, тарихи тұлға есімі ұранға айналуы үшін оның әулиелік, батырлық, көсемдік, шешендік қасиеттері жарқырап көрінуі керек. Екіншіден, кейбір ұрандар 2-3 ғасырға төтеп беріп, онан соң жағарып, өзгеріп отырса, қайсыбір ұрандар – Қарабура, Ақжол тәрізді уақыт сынына ұзақ шыдаған. Үшіншіден, ру-тайпалардың тарихын зерттеуде дерек ретінде көмекші қызмет көрсете алады.

Төртінші бөлімі таңба мен ұранның маңыздылығына арналған. Ғалымның таңба мен ұранның ең маңызды рөлі ретінде ұлттың тарихын зерттеудегі маңызды дерек көзі ретінде қарастыруын атап өтуге болады. Оның тағы да бір ерекше рөлінің қазақ халқының айналысқан шаруашылығындағы маңыздылығына тоқталады. Ал ұран болса ру-тайпадан құралған халықтардағы жауынгерлік ұйымдарды басқаруда маңызды болғанын айта келіп, сөзінің соңында қазақтың таңба, ұрандарының қазір аз істетілгендігімен әлі күнге дейін жалғасып отырғандығын, оны жинау, зерттеу қазақ ұлтының тарихын зерттеуде маңызды екендігін атап көрсетеді. Ғалым қазақтың ру-тайпаларының таңбалары мен ұрандары жайлы жеке кесте жасап, үш жүздегі барлық руларды толық қамтуға тырысқан.

«Қазақ шежіресі жайында» тақырыбындағы зерттеуінде: «Қазақ халқының ежелгі замандағы озық ойлы, білікті адамдары ата-бабалар шежіресін жасап қалдырған. Бұл шежірелер ұрпақтан ұрпаққа жалғасып қазақ қауымымен бірге дамып келген. Өзінен бастап жеті атасына дейін білу – әрбір қазақ азаматының борышы болған. Өзінің балаларына мұны білдіру – ата-ана тәрбиесінің әліппесі еді. Тек, ата-анасынан жастай айырылған жетімдер ғана мұндай білімнен махрум қалған. Қазақтың «жеті атасын білмеген жетімдіктің салдары» дейтін сөзі осыдан шыққан, жеті атадан тараған ұрпақ өзара қыз алыспайтын дәстүрді тұтынған қазақ қауымы үшін

жеті атаны жатқа білу, семья құрудың да негіздерінің бірі еді» [6], - дей келіп, шежіре тек аталарды таратумен ғана емес, сол аталар заманында болған ірі-ірі тарихи оқиғаларды, халықтың өткендегі тұрмыс-тіршіліктерін, сол заманда өткен шешендерді, жырауларды, батырларды, олардың тапқыр сөздері мен батырлық іс-әрікеттерін жинақтан, өңдеп, ұрпақтан-ұрпаққа қалдырып отырғандығы жайлы тұжырым жасайды.

Қорыта келгенде, Нығмет Мыңжанидың этнография мәселелеріне арналған құнды ғылыми зерттеулерінің қай-қайсысы болса да жазба деректермен, шежірелік және ауызша деректермен салыстыра отырып жан-жақтылы салыстыру, талдау жасау, ғылыми тұжырымдар жасау арқылы жазылған. Бірақ этнографиялық ғылыми зерттеу мақалаларының қазақ жерінде танылмауы, насихатталмауы, әліде еңбектерінің басым бөлігінің Қытайда қалуы оның мұраларын тереңірек зерттеуге ұмтылдырады. Алдағы мақсатымыз осы мұралардың ғылыми құндылығын зерттеп, қазақ этнология ғылымының дамуына үлес қосатын әрі оның деректік қорын молайта түсеу болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Дүкен Мәсімханұлы. Әйгілі ғалым Нығмет Мыңжанұлымен сұхбат // Шынжаң қоғамдық ғылымы 1992, №2. – 9 б.
2. Нығмет Мыңжани. Еліміздегі қазақ халқы // Шалғын. Үрімжі, 1984, - №4. -71-93 бб.;
3. Н.Мыңжани. Қазақтың таңба, ұрандары туралы зерттеу // Шинжиян университеті ғылыми журналы, 1982. - №3. – 43-55 бб.
4. Омарбеков Т.О. Қазақ тарихы: ол қалай жазылуы керек? // Алаш №2(2), 2005. - 3 б.
5. Қазақ ру-тайпаларының тарихы. Керейт IV том. – Алматы: «Алаш» тарихи-зерттеу орталығы, 2006. – 408 б.
6. Мыңжани Н. Қазақтың мәдени мұраларын зерттеу туралы. -Үрімжі, Шынжаң халық баспасы, 2011.-421 б.

REFERENCES

1. Duken Macimkhanuly. Aigili galim Higmat Minzhanymen suhbat // Shinjiang khogamdik gilimi 1992 jil, /2. -9 b.
2. Higmat Minzhany. Elimizdegi kkhazakh halkhi // Shalgin.Urimji, 1984, №4. -71-93 bb.
3. Higmat Minzhany. Khazakhting tangba, urandari turali zertteu // Shinjiang unyversyteti gilimi zhurnali. – 1982. – №3. – 43-55-bb.
4. Omarbekov T.O. Khazakh tarykhi: ol halai zhazilui kerek? // Alash №2(2), 2005. -3 б.
5. Kazhakh ru-taypalarining taryhi. Kerey IV tom. – Almati: «Alash» taryhy-zertteu ortaligi, 2006. – 408 b.
6. Minzhany N. Khazakhting madeni muralarin zertteu turali. – Urimji, Shinjiang halih baspasi, 2011. – 421 b.

МАЗМҰНЫ

Абдраханов Д.М. ЛАТЫНДАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХЫ.....	8
Алексеевко А.Н., Әубәкірова Ж.С. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҮРДІСТЕР: ТУУ МЕН ӨЛІМНІҢ АЙМАҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	13
Алиясова В.Н. XXI Ғ. СОҢЫ МЕН XX Ғ. БІРІНШІ ЖАРТЫСЫНДА СОЛТҮСТІК ЖӘНЕ ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МҰРАЖАЙ ІСІ.....	21
Алиясова В.Н. СОЛТҮСТІК ЖӘНЕ ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӨЛКЕТАНУ МҰРАЖАЙЛАРЫНЫҢ ПАЛЕОНТОЛОГИЯЛЫҚ КОЛЛЕКЦИЯЛАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫНА.....	27
Ғабитханұлы Қ. ҚЫТАЙДАҒЫ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ЖАЗУ ТАРИХЫ.....	35
Далаева Т.Т. ҚАЗАҚ БОЛЫСТЫҚТАРЫНДАҒЫ САЙЛАУШЫЛАР: ҚЫЗМЕТІ ЖӘНЕ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ТӘН ЕРЕКШЕЛІКТЕР (XIX Ғ. II ЖАРТ. -XX Ғ. БАСЫ).....	42
Исабеков Ж.Б., Мейрманова Г.А. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ: ТАРИХНАМАЛЫҚ ТАЛДАУ.....	51
Қабдышев Б.Ж., Нұрғалым Қ.С. ҚАЗАҚСТАН ДЕРБЕС ПРОКУРАТУРАСЫНЫҢ НЕГІЗІН ҚАЛАУШЫ.....	57
Қалиев Ж.Н. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІ ЖАЙЛЫ.....	65
Қалшабаева Б.К., Қатият Қ. ҚАЗАҚТАРДЫҢ БАЛА ТУУ, ТӘРБИЕЛЕУ ҮРДСІНДЕГІ ДІНИ НАНЫМ-СЕНІМДЕРІ (Орталық Азия қазақтары материалдары бойынша).....	71
Кәрібаев С.У., Жүнісбаев С.М., Савин И.С. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ ЖАСТАРЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ЭТНИКАЛЫҚ БІРЕГЕЙЛІГІН ЗЕРТТЕУ.....	79
Қозғамбаева Г.Б., Егізбаева М.Қ. ҰЛЫ ҒАЛЫМ, ГЕОЛОГ – ҚАНЫШ ИМАНТАЙҰЛЫ СӘТБАЕВ.....	85
Қосанов С.Қ. Ш. МАРЖАНИ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТАРИХЫ.....	89
Күбаев Ш.С. ХАНТЕПЕДЕН ТАБЫЛҒАН ТЕРАКОТАНЫҢ ТҮСІНДІРМЕСІ ЖАЙЫНДА.....	95
Мәжиқызы Н., Сандықбаева Ө.Д., Арыстанбекова Қ.Д. НЫҒМЕТ МЫҢЖАНИ – ЭТНОГРАФ.....	104
Мейрманова Г.А. ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУДЕГІ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ҚОЛӨНЕРГЕ ҚАТЫСТЫ МӘЛІМЕТ ЖИНАУДАҒЫ ПРИНЦИПТЕР МЕН ҰСТАНЫМДАР.....	109
Момынова Г.Т. ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНДАҒЫ ТОПОНИМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	116
Мұсабалина Г.Т. XIX ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫ:РЕВИЗИЯ ТӘЖІРИБЕСІ.....	122

Нұрсұлтанова Л.Н., Санатова М.К. ҚАЗАҚСТАН МЕН ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ АРАСЫНДАҒЫ САУДА -ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР.....	129
Нұртазина Н.Д. ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНДАҒЫ ДІНИ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ.....	136
Озанов А.Қ. БОС УАҚЫТ ЖӘНЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ БОС УАҚЫТЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕЛЕРІН ЗЕРТТЕУ.....	140
Ошанов Ж.О. 1727-1732 ЖЫЛДАР АРАЛЫҒЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ-ЖОҒАР СОҒЫСТАРЫ.....	146
Сайынова Б. «ҚЫРҒЫЗДАРДЫҢ (ҚАЗАҚТАРДЫҢ) ЖЕР ПАЙДАЛАНУ МАТЕРИАЛДАРЫ...» - ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕК КӨЗІ РЕТІНДЕ.....	160
Саркұлова С.Д., Берлібаев Е.Т. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ДІНИ МАЗМҰНДАҒЫ ҚАЗАҚ КІТАПТАРЫ.....	166
Сәрсен А.К. МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ БІЛІМ ЭТНОСАЯСАТТЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ.....	174
Сұлтанғалиева Г.С., Төлешова У.Ж. БЕРКІМБАЕВТАР ӘУЛЕТІ: ЗАУРЯД-ХОРУНЖИЙДЕН РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫНЫҢ ДВОРЯНЫНА ДЕЙІН.....	179
Уалтаева А.С. ЛАТЫН ӘЛПБИІНЕ КӨШУДІҢ ТАРИХИ АСПЕКТІЛЕРІ.....	185

СОДЕРЖАНИЕ

Абдраханов Д.М. ИСТОРИЯ ВОПРОСА ЛАТИНИЗАЦИИ.....	8
Алексеев А.Н., Аубакирова Ж.С. ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ТРЕНДЫ В КАЗАХСТАНЕ: РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РОЖДАЕМОСТИ И СМЕРТНОСТИ.....	13
Алиясова В.Н. МУЗЕЙНОЕ ДЕЛО В СЕВЕРНОМ И ВОСТОЧНОМ КАЗАХСТАНЕ В КОНЦЕ XIX – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВВ.....	21
Алиясова В.Н. К ИСТОРИИ ФОРМИРОВАНИЯ ПАЛЕОНТОЛОГИЧЕСКИХ КОЛЛЕКЦИЙ В КРАЕВЕДЧЕСКИХ МУЗЕЯХ СЕВЕРНОГО И ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА.....	27
Габитханулы К. ИСТОРИЯ ПИСЬМЕННОСТИ КАЗАХОВ В КИТАЕ.....	35
Далаева Т.Т. ВЫБОРНЫЕ (ВЫБОРЩИКИ) В КАЗАХСКИХ ВОЛОСТЯХ (ВТ. ПОЛ. XIX В. – НАЧ. XX В.): ФУНКЦИИ И СПЕЦИФИКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	42
Исабеков Ж.Б., Мейрманова Г.А. ИЗУЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОДЕЖДЫ КАЗАХСКОГО НАРОДА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ.....	51
Кабдушев Б.Ж., Нургалым К.С. ОСНОВОПОЛОЖНИК НЕЗАВИСИМОЙ ПРОКУРАТУРЫ КАЗАХСТАНА.....	57
Калиев Ж.Н. О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА.....	65
Калшабаева Б.К., Катият К. РЕЛИГИОЗНЫЕ ОБЫЧАИ, ОБРЯДЫ И ВЕРОВАНИЯ КАЗАХОВ ПРИ РОЖДЕНИИ И ВОСПИТАНИИ РЕБЕНКА (по материалам казахов Центральной Азии).....	71
Карибаев С.У., Джунусбаев С.М., Савин И.С. ИЗУЧЕНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ И ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ МОЛОДЕЖИ ЮЖНО- КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	79
Козгамбаева Г.Б., Егизбаева М.К. ВЫДАЮЩИЙСЯ УЧЕНЫЙ, ГЕОЛОГ КАНЫШ ИМАНТАЙУЛЫ САТБАЕВ.....	85
Кусанов С.К. МАРДЖАНИ И ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА.....	89
Кубаев Ш.С. К ИНТЕРПРЕТАЦИЙ ОДНОЙ ТЕРРАКОТЫ ИЗ ХАНТЕПА.....	95
Мажикызы Н., Сандыкбаева Ө.Д., Арыстанбекова К.Д. НИГМЕТ МЫНГЖАНИ – ЭТНОГРАФ.....	104
Мейрманова Г.А. ПРИНЦИПЫ СБОРА СВЕДЕНИЙ, КАСАЮЩИХСЯ РЕМЕСЕЛ КАЗАХОВ В ЭТНОГРАФИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ.....	109
Моминова Г.Т. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТОПОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА.....	116
Мусабалина Г.Т. МЕСТНЫЕ ОРГАНЫ УПРАВЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА: ПРАКТИКА РЕВИЗИЙ.....	122

Нурсултанова Л.Н., Санатова М.К. ТОРГОВО - ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ.....	129
Нургазина Н.Д. ИЗУЧЕНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ПЕРСОНАЛИЙ В ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА.....	136
Озанов А.Қ. ДОСУГ И ИССЛЕДОВАНИЕ ДОСУГОВЫХ ПРАКТИК СТУДЕНТОВ.....	140
Ошанов Ж.О. КАЗАХСКО-ДЖУНГАРСКИЕ ВОЙНЫ 1727-1732 ГГ.....	146
Сайынова Б. «МАТЕРИАЛЫ ПО КИРГИЗСКОМУ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЮ...» КАК ИСТОЧНИК ПО ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА.....	160
Саркулова С.Д., Берлибаев Е.Т. КАЗАХСКИЕ КНИГИ ПО ИСТОРИИ И РЕЛИГИОЗНОМУ СОДЕРЖАНИЮ НАЧАЛА XX ВЕКА.....	166
Сарсен А.К. КУЛЬТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ КАК ОСНОВЫ ЭТНОПОЛИТИКИ.....	174
Султангалиева Г.С., Тулешова У.Ж. ДИНАСТИЯ БЕРКИМБАЕВЫХ: ОТ ЗАУРЯД-ХОРУНЖЕГО ДО ДВОРЯНИНА РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....	179
Уалтаева А.С. ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕХОДА НА ЛАТИНИЦУ.....	185

CONTENTS

Abdrakhanov D.M. THE HISTORY OF LATINIZATION.....	8
Alexseenko A.N., Aubakirova Zh.S. DEMOGRAPHIC TRENDS OF KAZAKHSTAN: REGIONAL FEATURES OF FERTILITY AND MORTALITY.....	13
Aliyassova V.N. MUSEUM WORK IN THE NORTH AND EAST KAZAKHSTAN FROM THE END OF THE 19TH – THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY.....	21
Aliyassova V.N. TO THE HISTORY OF FORMATION OF PALEONTOLOGICAL COLLECTIONS IN THE LOCAL HISTORY MUSEUMS OF NORTH AND EASTERN KAZAKHSTAN.....	27
Gabitkhanuly. K. HISTORY OF KAZAKH WRITING IN CHINA.....	35
Dalayeva T.T. VYBORNYE (ELECTORS) IN THE KAZAKH'S VOLOSTS (the second half of XIX – the beginning of XX century): FUNCTIONS AND SPECIFIC ACTIVITY.....	42
Isabekov Zh.B., Meirmanova G.A. THE STUDY OF NATIONAL COSTUMES OF THE KAZAKH PEOPLE: HISTORIOGRAPHIC ANALYSIS.....	51
Kabdushev B.Zh., Nurgalym K.S. THE INDEPENDENT PROCECUTOR FOUNDER OF KAZAKHSTAN.....	57
Kaliev Zh.N. ABOUT THE ACTIVITIES OF THE ASSEMBLY OF PEOPLE OF KAZAKHSTAN.....	65
Kalshabayeva B.K., Katiyat K. RELIGIOUS CUSTOMS, RITES AND BELIEFS OF KAZAKHS AT BIRTH AND UPBRINGING OF A CHILD (based on the materials of the Kazakhs of Central Asia).....	71
Karibaev S.U., Junusbaev S.M., Savin I.S. STUDYING OF CIVIL AND ETHNIC IDENTIFICATION OF YOUTH OF THE SOUTH KAZAKHSTAN REGION.....	79
Kozghambayeva G.B., Yegizbaeva M.K. OUSTANDING GEOLOG VERSUS SCIENTIST KANYSH IMANTAEVICH SATBAYEV.....	85
Kusanov S.K. MARDZHANI AND HISTORY OF KAZAKHSTAN.....	89
Kubayev Sh.S. TO INTERPRETATION OF ONE TERRACOTTA FROM HANTEPE.....	95
Mazhikyzy N., Sandykbaeva U.D., Arystanbekova K.D. NYGMET MYNZHANI WAS AN ETHNOGRAPHER.....	104
Meirmanova G.A. PRINCIPLES AND PRINCIPLES IN EDUCATIONAL INFORMATION ON ETHNOGRAPHIC STUDIES.....	109
Mominova G.T. SOME PROBLEMS OF TOPONOMIC RESEARCH IN THE HISTORY OF KAZAKHSTAN.....	116
Mussabalina G.T. LOCAL GOVERNMENTS IN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY: PRACTICE OF REVISIONS.....	122
Nursultanova L.N., Sanatova M.K. TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN KAZAKHSTAN AND THE EUROPEAN UNION.....	129

Nurtazina N.D. STUDY OF RELIGIOUS PERSONALITIES IN THE HISTORY OF KAZAKHSTAN.....	136
Ozanov A.K. LEISURE AND INVESTIGATION OF STUDENTS' LEISURE PRACTICES.....	140
Oshanov Zh.O. THE KAZAKH-JUNGAR WARS 1727-1732 YEARS.....	146
Saynova B. "MATERIALS ON KIRGIZ LAND USE ..." AS SOURCE ON THE ECONOMIC HISTORY OF KAZAKHSTAN.....	160
Sarkulova S.D., Berlibayev Y.T. KAZAKH BOOKS OF HISTORY AND RELIGIOUS CONTENT AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY.....	166
Sarsen A.K. CULTURE AND EDUCATION AS THE FOUNDATIONS OF ETHNOPOLITICS.....	174
Sultangalieva G.S., Tuleshova U.Zh. BERKIMBAYEV'S DYNASTY: FROM ZAURYAD-HORUNZHY TO THE NOBLEMAN OF THE RUSSIAN EMPIRE.....	179
Ualtayeva A.S. HISTORICAL ASPECTS OF THE TRANSITION TO THE LATIN ALPHABET.....	185

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы

2017. 4(12)

Бас редактор: Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген: Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 15.12.2017.

Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй

ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.

Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй